

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
HUZURIDAGI IXTISOSLASHTIRILGAN TA’LIM MUASSASALARI
AGENTLIGI
IS’HOQXON IBRAT NOMIDAGI

NAMANGAN DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

TURIZM VA TARJIMA KAFEDRASI

“MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYA ASPEKTIDA
TARJIMA AMALIYOTI”

FANIDAN
O‘QUV – USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi: 200000 – San’at va gumanitar fanlar

Ta`lim sohasi: 230000 – Tillar

Ta`lim mutaxassisligi: 60230200 - Tarjima nazariyasi va amaliyoti (ingliz tili) o‘quv yili kunduzgi ta'lim shakli

NAMANGAN 2025

O'quv uslubiy majmua O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2017 yil 1 martdagi "Yangi o'quv-uslubiy majmualarini tayyorlash bo'yicha uslubiy ko'rsatmani tavsiya etish to'g'risida"gi 107-sonli buyrug'i hamda NamDChTI o'quv-uslubiy kengashining 2025 yil 29 avgust dagi 1 - sonli majlisida muhokama qilingan va tasdiqlangan o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchi:

N. Dosbayeva

Turizm va tarjima kafedrası professori

Taqrizchilar:

M. Ayturayev

Turizm va tarjima kafedrası dotsenti

O'quv-uslubiy majmua Turizm va tarjima kafedrasining 2025 yil 27 avgust 1-sonli yig'ilishida muhokamadan o'tgan va fakultet kengashida ko'rib chiqish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri:

A. Ermirzayev

O'quv-uslubiy majmua Til va tarjima fakultetining 2025 yil 28 - avgustdagi 1-sonli kengashida ko'rib chiqilgan va foydalanishga tavsiya etilgan.

Fakultet kengashi raisi:

S. Misirov

MUNDARIJA

№	MAVZULAR NOMI	SAHIFA
1	O'QUV MATERIALLAR	
	Asosiy matn	
	Topshiriqlar variantlari	
	Masala va misollar	
	Keyslar to`plami	
2	MUSTAQIL TA'LIM MASHG'ULOTLARI	
3	GLOSSARIY	
4	ILOVALAR:	
	Fan dasturi	
	Ishchi fan dasturi	
	Testlar	
	Tarqatma materiallar	
	Baholash mezonlarini qo'llash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar	

№	Mavzu	Soat
1	Cultural-anthropological foundations of intercultural communication	6
2	Mastering a culture. Culture shock.	4
3	Categorization of culture by E. Hall and G. Hofstede	4
4	Basic provisions of communication theory.	6
5	Intercultural communication: its structure, determinants, forms, context and symbolic character.	6
6	Intercultural conflicts.	4
7	Stereotypes and Prejudices in Intercultural Communication.	4
8	Verbal, non-verbal and para-verbal communication	6
9	The role of language in the formation of personality.	4
10	Uzbek culture in the context of intercultural communication	6
11	Theory of lacunae	4
12	Specifics of the translator's work in the aspect of intercultural communication	6
	Jami	60

1-MAVZU: Madaniyatlararo muloqotning madaniy-antropologik asoslari

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda madaniyat va antropologiya o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik haqida asosli tushuncha hosil qilish.
2. Madaniyatni inson faoliyatining mahsuli sifatida tahlil qilish ko‘nikmasini rivojlantirish.
3. Turli xalqlarning qadriyatlari, urf-odatlari va ramzlari orqali madaniyatlararo muloqotni chuqurroq anglashga o‘rgatish.

(Warm-up) – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Madaniyatni qanday ko‘rasiz?”

- Talabalar kichik guruhlarga bo‘linadi.
- Har bir guruh “madaniyat” so‘zini 5 ta so‘z yoki tasvir orqali ifodalaydi (masalan: oila, til, kiyim, qadriyat, bayram).
- Har bir guruh o‘z fikrini doskaga yozib, qisqacha izoh beradi.
- O‘qituvchi savol beradi:
 - “Siz aytgan narsalar madaniyatning tashqi ko‘rinishimi yoki ichki mohiyatimi?”

Natija: talabalar madaniyatning ko‘p qirrali va ko‘p qatlamli mohiyatini tushunishadi.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

Madaniyat va antropologiya o‘rtasidagi bog‘liqlik

Antropologiya — bu insoniyatni, uning ijtimoiy hayoti, qadriyatlari, tili va urf-odatlarini o‘rganadigan fan.

Madaniyat esa insoniyatning asrlar davomida shakllangan ma'naviy va moddiy tajribasidir. **E. Tylor** (1871) madaniyatni quyidagicha ta'riflaydi: "Madaniyat — bu insoniyat tomonidan jamiyat a'zosi sifatida egallangan bilim, e'tiqod, san'at, axloq, qonun, urf-odat va boshqa ko'nikmalar majmui." Demak, madaniyat — bu inson hayotining barcha tomonlarini qamrab olgan tizimdir.

Madaniyatlararo muloqotning madaniy-antropologik asoslari inson va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tushunishda muhim o'rin tutadi. Antropologiya — bu inson hayotining barcha jihatlarini, jumladan, til, qadriyat, urf-odat, rasm-rusum va ijtimoiy institutlarni o'rganadigan fan. Madaniyat esa insoniyat yaratgan moddiy va ma'naviy qadriyatlarning majmui bo'lib, u jamiyatdagi tajriba, axloq va e'tiqodlarni ifodalaydi. Ingliz olimi E. Tylor madaniyatni "jamiyat a'zosi sifatida inson egallagan bilim, e'tiqod, san'at, qonun va urf-odatlar majmui" deb ta'riflaydi.

Antropologik yondashuv madaniyatni inson ehtiyojlarini qondiruvchi tizim sifatida ko'radi. B. Malinovskiyga ko'ra, har bir an'ana yoki marosim ma'lum ijtimoiy vazifani bajaradi: masalan, oila tuzilmasi ijtimoiy barqarorlikni, din esa ruhiy ehtiyojni ta'minlaydi. K. Girts esa madaniyatni "ramzlar tizimi" sifatida talqin qiladi — insonlar bu ramzlar orqali o'z tajribasiga ma'no beradi. E. Hallning "madaniyat muz tog'i" modeli madaniyatning tashqi (ko'rinadigan) va ichki (ko'rinmas) qatlamlarini ajratadi. Kiyim, taom, musiqa — tashqi qatlamga, qadriyatlar, e'tiqodlar va fikrlash uslubi esa ichki qatlamga kiradi. Antropologik nuqtai nazardan madaniyatlararo muloqot insonlarning turli dunyoqarash va qadriyat tizimlari to'qnash kelganda yuzaga keladigan tafovutlarni o'rganadi. Tarjimon yoki muloqot ishtirokchisi ushbu tafovutlarni tushunishi, madaniy empatiyaga ega bo'lishi lozim. Shundagina muloqot samarali kechadi va madaniyatlar o'rtasida haqiqiy o'zaro anglashuv yuz beradi.

Antropologik yondashuvlar

1. Evolyutsion yondashuv (E. Tylor, L. Morgan):

- Barcha madaniyatlar bir xil yo'nalishda "past"dan "yuqori"ga qarab rivojlanadi.

○ Kamchiligi: madaniyatlarni teng emas, ierarxik tarzda baholaydi.

2. **Funksional yondashuv (B. Malinovskiy):**

○ Madaniyat — bu inson ehtiyojlarini qondiruvchi tizim.

○ Har bir odat, marosim yoki an'ana ijtimoiy vazifani bajaradi.

3. **Simvolik yondashuv (K. Girts):**

○ Madaniyat — bu ramzlar tizimi.

○ Insonlar bu ramzlar orqali dunyoni anglaydilar va muloqotda bo'ladilar.

Misol: to'y marosimi, bayroq, salomlashish shakli, kiyim — barchasi madaniy belgilar tizimiga kiradi.

3. Madaniyatning asosiy elementlari

Element	Izoh	Misol
Til	Madaniyatni ifodalovchi vosita	“Assalomu alaykum”, “Hello”, “Konnichiwa”
Qadriyatlar	Jamiyat uchun muhim deb hisoblangan g'oyalar	Oila, mehmondo'stlik, sadoqat
Marosimlar	An'anaviy odatlar va rasm-rusumlar	Nikoh, Navro'z, tug'ilgan kun
Simvollar	Ma'no bildiruvchi belgilar	Ranglar, bayroqlar, kiyimlar
Institutlar	Ijtimoiy tizimlar	Oila, maktab, din, davlat

4. Madaniyat muz tog'i modeli (E. Hall)

Madaniyatning ko'rinadigan va ko'rinmas qirralari mavjud:

- **Ko'rinadigan (tashqi) qismi:** taom, kiyim, musiqa, tilda ifodalar.
- **Ko'rinmas (ichki) qismi:** qadriyatlar, e'tiqodlar, fikrlash uslubi, vaqt va muomala madaniyati.

Misol:

- Gʻarbda jimlik noqulaylik deb qabul qilinadi.
- Sharqda jimlik — hurmat belgisi.

5. Antropologik nuqtai nazardan madaniyatlararo muloqot

Madaniyatlararo muloqot antropologiya fanida quyidagi savollarga javob beradi:

- Nega bir xalqning odati boshqasida notoʻgʻri talqin qilinadi?
- Nega bir madaniyatdagi “oddiy” harakat boshqasida “nooʻrin” boʻlishi mumkin?
- Tarjimon bunday vaziyatlarda qanday izoh beradi?

Bu savollarga javob topish uchun insonning fikrlash, qadrlash va his qilish tizimlarini oʻrganish zarur.

Post-activity – 45 daqiqa

Faoliyat nomi: “Madaniyatni tahlil qil”

- Guruhlar 3 ta madaniy vaziyatni oladi:
 1. Salomlashish (Oʻzbekiston, Yaponiya, AQSh)
 2. Sovgʻa berish odati (Oʻzbekiston va Xitoy)
 3. Toʻy yoki dafn marosimi (turli xalqlar misolida)
- Har bir guruh quyidagilarga javob beradi:
 - Bu holatda qaysi madaniy qadriyat ifodalangan?
 - Qanday ehtiyoj qondirilmoqda?
 - Tarjimon qanday izoh bilan bu tafovutni yumshatadi?

Natija: talabalar **madaniy tafovutlarni kuzatish, tahlil qilish va tushuntirish** koʻnikmasini egallaydilar.

Uyga vazifa – 15 daqiqa

1. 250 soʻzli insho yozing: **“Madaniyat – inson tafakkurining koʻzgusi”**.
2. Oʻzingiz tanlagan xalq madaniyatidan 5 ta elementni tanlang va ularning ijtimoiy-maʼnaviy ahamiyatini qisqacha tahlil qiling (til, rasm-rusum, qadriyat, belgilar, anʼana).

Baholash mezonlari

Koʻrsatkich	Ulushi
Guruhli tahlilda ishtirok va taqdimot	20%
Antropologik fikrlash va tahliliy yondashuv	30%
Uyga vazifadagi mustaqillik va ijodiy yondashuv	50%

2-MAVZU: Madaniyatni o'zlashtirish. Madaniy shok

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg'ulotning maqsadi

1. Talabalarda madaniyatni o'zlashtirish (acculturation) jarayonining mohiyatini tushuntirish.
2. Madaniy shok (culture shock)ning bosqichlari va uning inson psixologiyasiga ta'sirini o'rganish.
3. Turli madaniyat vakillari bilan muloqotda madaniy moslashuv ko'nikmasini shakllantirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Birinci kun”

- Talabalardan so'raladi: “Agar siz boshqa davlatga yangi ko'chib borsangiz, nimalarni eng qiyin deb o'ylaysiz?”
- Javoblar taxtaga yoziladi (masalan: til, taom, muomala, vaqt tushunchasi, kiyinish uslubi).
- Guruh bilan muhokama qilinadi: “Bu omillar sizning his-tuyg'ularingizga qanday ta'sir qilardi?”

Natija: talabalar madaniy muhit almashganda kechadigan hissiy va ijtimoiy o'zgarishlar haqida fikr yuritadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Madaniyatni o'zlashtirish (acculturation) — bu insonning boshqa madaniyat bilan muloqotga kirishganda o'z hayot tarzini qisman o'zgartirishi jarayonidir. Bu jarayon asosan tillar, qadriyatlar, xulq-atvor me'yorlari va muloqot uslublarining o'zaro ta'siri orqali kechadi. Inson yangi madaniyatga moslashar ekan, o'z milliy qadriyatlarini saqlagan holda yangilarini qabul qiladi. Shu bois, acculturation – bu

yo‘qotish emas, balki ikki madaniyat o‘rtasidagi muvozanatni topishdir. Madaniy shok esa inson boshqa madaniyatga kirganda o‘zini notanish, noqulay yoki ajralgan holatda his etishi natijasida yuzaga keladigan holatdir. Amerikalik olim Kalervo Oberg (1960) bu jarayonni to‘rt bosqichga ajratgan:

1. **Asal oyi bosqichi (Honeymoon stage)** – yangi madaniyatga qiziqish va hayrat.
2. **Inqiroz bosqichi (Crisis stage)** – til, odatlar, ijtimoiy me‘yorlarni tushunmaslik tufayli tushkunlik.
3. **Moslashuv bosqichi (Adjustment stage)** – yangi muhitga asta-sekin ko‘nikish.
4. **Integratsiya bosqichi (Integration stage)** – shaxs yangi madaniyatni qabul qiladi va o‘zini ikki madaniyat orasida muvozanatda his qiladi.

Madaniy shok vaqtinchalik holat bo‘lib, uni yengish uchun madaniy empatiya, ochiq fikrlilik va sabr-toqat zarur. Tillararo muloqotda bunday moslashuv ayniqsa muhimdir, chunki til faqat aloqa vositasi emas, balki madaniyatni tushunish kalitidir. Har bir talaba boshqa madaniyat vakillari bilan muloqotda o‘zining milliy qadriyatlarini hurmat qilgan holda, boshqalarning qadriyatlarini ham qabul qilishni o‘rganishi kerak. Shunda madaniy tafovutlar to‘siq emas, balki o‘zaro boyituvchi tajribaga aylanadi.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Madaniy shok sahnasi”

- Guruhlar kichik sahnacha tayyorlaydi: bir talaba chet elda, boshqalar mahalliy aholining vakillari sifatida ishtirok etadi.
- Har bir sahna madaniy shok holatini (masalan, noto‘g‘ri salomlashish, odobiy xatolik, vaqt tushunchasi farqi) ifodalaydi.
- Sahna so‘ngida guruh muhokama qiladi: “Bu vaziyatni qanday hal qilish mumkin edi?”

Natija: talabalar madaniy moslashuv va muomala madaniyatini amaliy misollarda o‘rganadilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. “Madaniy shokni yengishning samarali yo‘llari” mavzusida 200 so‘zli insho yozish.
2. Chet eldan O‘zbekistonga kelgan inson nuqtai nazaridan “O‘zbekiston madaniyati haqida birinchi taassurotim” nomli mini-hikoya yozish.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli muhokamada faollik	20%
Sahnacha ijrosidagi kreativlik va tahlil	30%
Uyga vazifadagi tahliliy fikrlash	50%

3-MAVZU: E. Hall va G. Hofstede bo'yicha madaniyat tasnifi

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg'ulotning maqsadi

1. Talabalarda madaniyatni tasniflashga oid ilmiy yondashuvlar — E. Hall va G. Hofstede nazariyalari haqida tushuncha hosil qilish.
2. Madaniyat turlarining (individualistik, kollektivistik, yuqori va past kontekstli) xususiyatlarini tahlil qilish.
3. Madaniyatlararo muloqotda ushbu tasniflarning amaliy ahamiyatini tushuntirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bu qaysi madaniyat?”

- Talabalarga quyidagi holatlar beriladi:
 1. Odamlar to'g'ridan-to'g'ri fikr bildiradi.
 2. Kichik sovg'alar bilan tashrif buyurish odati bor.
 3. Qarorlar jamoa bilan maslahatlashib qabul qilinadi.
- Har bir holatni qaysi madaniyatga (individualistik yoki kollektivistik) xosligini topish so'raladi.

Natija: talabalar madaniyat turlarini farqlashning asosiy belgilarini anglaydilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Mavzuning bayoni (taxminan 300 so'z)

Madaniyatni ilmiy jihatdan tahlil qilishda eng mashhur ikki yondashuv E. Hall va G. Hofstede tomonidan ishlab chiqilgan. Har ikkisi ham madaniyatni insonlarning muloqot uslubi, qadriyat tizimi va ijtimoiy munosabatlari orqali tushuntiradi.

E. Hallning madaniyat kontekst nazariyasiga ko‘ra, madaniyatlar yuqori kontekstli va past kontekstli turlarga bo‘linadi.

- **Yuqori kontekstli madaniyatlarda** (Yaponiya, Xitoy, O‘zbekiston, Arab mamlakatlari) ma’no so‘zlarda emas, balki imo-ishora, ohang, tana tili va ijtimoiy kontekstda yashiringan bo‘ladi. Bunday madaniyatda muloqot noverbal signallar orqali tushuniladi.
- **Past kontekstli madaniyatlarda** (AQSh, Germaniya, Shvetsiya) esa axborot aniq va so‘zlarda ifodalanadi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr bildirish qadrlanadi, shaffof aloqa asosiy tamoyildir.

G. Hofstede esa madaniyatni besh o‘lcham orqali tahlil qiladi:

1. **Individualizm – kollektivizm**: shaxs yoki jamoa qadriyatlarining ustuvorligi.
2. **Quvvat masofasi (Power Distance)**: jamiyatda tengsizlik darajasi.
3. **Noaniqlikdan qochish (Uncertainty Avoidance)**: yangi holatlarga munosabat.
4. **Erkaklik va ayollik (Masculinity vs Femininity)**: raqobat yoki hamkorlikka yo‘nalish.
5. **Uzoq muddatli yo‘nalish (Long-term Orientation)**: kelajakni rejalashtirish darajasi.

Bu tasnif madaniyatlararo muloqotda muhim o‘rin tutadi. Masalan, kollektivistik madaniyat vakili hamjihatlikni qadrlasa, individualistik madaniyat vakili erkin fikrni ustun qo‘yadi. Tarjimon va xalqaro muloqot ishtirokchilari bu farqlarni bilish orqali tushunmovchiliklarning oldini oladi.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Madaniyatlar xaritasi”

- Talabalar guruhlarga bo‘linib, E. Hall va G. Hofstede bo‘yicha 4 ta mamlakatni (masalan, AQSh, Yaponiya, O‘zbekiston, Germaniya) taqqoslaydilar.

- Har bir guruh “kontekst”, “quvvat masofasi”, “individualizm”, “muloqot uslubi” kabi mezonlar bo‘yicha jadval tuzadi.
- Guruhlar o‘z taqdimotini sinf oldida himoya qiladi.

Natija: talabalar nazariy bilimlarini amaliy misollarda qo‘llashni o‘rganadilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: **“E. Hall va G. Hofstede nazariyalari muloqotdagi farqlarni qanday tushuntiradi?”**
2. O‘zbek madaniyatini ushbu tasniflar asosida tahlil qiling (masalan: kontekst darajasi, quvvat masofasi, kollektivizm).

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli tahlil va taqdimot	20%
Nazariy tushunchalarni to‘g‘ri qo‘llash	30%
Uyga vazifada tahliliy yondashuv	50%

4-MAVZU: Kommunikatsiya nazariyasining asosiy tamoyillari

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarga kommunikatsiya nazariyasining asosiy tushunchalari va elementlarini o‘rgatish.
2. Muloqot jarayonining model va bosqichlarini tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantirish.
3. Samarali muloqotga xalaqit beruvchi omillarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini o‘rgatish.

Warm-up – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Tushunarsiz xabar”

- Talabalardan bittasi boshqa talabaga qulog‘iga shivirlab gap aytadi (masalan, “Bugun dars soat to‘qqizda boshlanadi”).
- Xabar 5–6 kishidan o‘tib oxirgi talaba uni baland ovozda aytadi.
- Natijada xabar o‘zgargan bo‘ladi.
- O‘qituvchi savol beradi: “Nima uchun xabar o‘zgardi? Kommunikatsiyada bu holat qanday tushuntiriladi?”

Natija: talabalar aloqa jarayonida “xabar” va “shovqin” (noise) tushunchalarini tajriba asosida anglaydilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

Kommunikatsiya nazariyasi — bu axborotni yuborish, qabul qilish va talqin qilish jarayonini o‘rganuvchi fan. U tilshunoslik, psixologiya, sotsiologiya va madaniyatshunoslik fanlari bilan chambarchas bog‘liq. Har qanday muloqotda asosiy maqsad – **tushunish** va **o‘zaro ta’sirga erishishdir**.

Kommunikatsiya jarayoni odatda quyidagi elementlardan iborat:

1. **Manba (sender)** – xabarni yaratadi.
2. **Xabar (message)** – axborotning o‘zi.
3. **Kanal (channel)** – xabar uzatiladigan vosita (og‘zaki, yozma, vizual).
4. **Qabul qiluvchi (receiver)** – axborotni oluvchi shaxs.
5. **Teskari aloqa (feedback)** – qabul qiluvchining javobi.
6. **Shovqin (noise)** – xabarni to‘g‘ri tushunishga xalaqit beruvchi omillar (til farqi, diqqat yetishmasligi, madaniy tafovutlar).

Kommunikatsiya bir yo‘nalishli (monolog) yoki ikki yo‘nalishli (dialog) shaklda bo‘lishi mumkin. Eng samarali aloqa — bu ikki tomonlama muloqot, ya’ni axborotning o‘zaro almashinuvi va teskari aloqaning mavjudligi. Amerikalik olimlar **K. Shannon va W. Weaver** 1949-yilda “Matematik kommunikatsiya modeli”ni ishlab chiqqan bo‘lib, u muloqotning texnik jihatdan qanday amalga oshishini ko‘rsatadi. Keyinchalik **D. Berlo** (1960) “SMCR modeli”ni (Source, Message, Channel, Receiver) yaratib, inson omilini ham kiritdi. Madaniyatlararo muloqotda kommunikatsiya nazariyasi alohida ahamiyatga ega, chunki madaniy tafovutlar tildagi ma’no, imo-ishora, ohang va tana tilida turlicha talqin qilinadi. Shu sababli, samarali muloqot uchun **til, madaniyat va psixologik omillarni birgalikda hisobga olish** lozim.

Post-activity – 45 daqiqa

Faoliyat nomi: “Shovqinsiz muloqot”

- Talabalar juftlikda ishlaydi. Biri “tarjimon”, biri “xorijiy mehmon”.
- Mehmon tasodifiy so‘z yoki imo-ishora orqali ma’no yetkazishga urinadi, tarjimon uni talqin qiladi.
- Guruh qolganlari noto‘g‘ri tushunilgan joylarni aniqlaydi.

Natija: talabalar axborot almashinuvida shovqin, madaniy tafovut va kontekst muhimligini tushunadilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. “Kommunikatsiyada shovqin qanday omillar orqali paydo bo‘ladi?” mavzusida 200 so‘zli insho yozish.
2. O‘z hayotingizdan bir misol keltirib, kommunikatsiya muvaffaqiyatsiz bo‘lgan holatni tahlil qiling.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli tahlilda ishtirok	20%
Amaliy mashg‘ulotda faol ishtirok	30%
Uyga vazifadagi tahliliy fikr	50%

5-MAVZU: Madaniyatlararo muloqot: tuzilmasi, omillari, shakllari va ramziy xususiyatlari

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarga madaniyatlararo muloqotning asosiy tuzilmasi, komponentlari va omillari haqida ilmiy tushuncha berish.
2. Muloqot shakllari va ularning madaniyatga bog‘liqligini tahlil qilish.
3. Ramzlar (symbols) va ularning madaniy ma’no berishdagi o‘rnini amaliy misollar orqali o‘rganish.

Warm-up – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bitta ramz – turli ma’no”

- Talabalarga turli ramzlar ko‘rsatiladi (masalan: ranglar, imo-ishoralar, belgilar).
- Ular bu ramzlarning turli madaniyatlardagi ma’nosini taxmin qiladilar.

Masalan:

- Oq rang: G‘arbda → poklik, Sharqda → motam.
- Bosh barmoqni ko‘tarish: AQShda → “Zo‘r!”, Gretsiyada → haqorat.
- Muhokama: “Nega bir ramz turli madaniyatlarda boshqacha talqin qilinadi?”

Natija: talabalar madaniy kontekst ramzlarning ma’nosiga qanday ta’sir ko‘rsatishini anglaydilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

Madaniyatlararo muloqot — bu turli madaniyat vakillari o‘rtasida axborot, qadriyat va his-tuyg‘ular almashinuvining jarayonidir. U nafaqat so‘zlar orqali, balki imo-ishora, ohang, tana tili va ramzlar orqali ham amalga oshadi.

Madaniyatlararo muloqotning **tuzilmasi** to‘rt asosiy elementdan iborat:

1. **Axborot yuboruvchi (sender)** – o‘z madaniyatiga xos ma’noni shakllantiradi.
2. **Xabar (message)** – so‘z, tasvir yoki ramz orqali ifodalangan ma’no.
3. **Kontekst (context)** – ijtimoiy, madaniy va psixologik muhit.
4. **Qabul qiluvchi (receiver)** – o‘z madaniy filtrlari orqali ma’noni talqin qiladi.

Madaniyatlararo muloqotga ta’sir etuvchi **asosiy omillar**:

- **Til omili** – grammatik, leksik va semantik farqlar.
- **Madaniyat omili** – qadriyatlar, an’analar, diniy e’tiqodlar.
- **Psixologik omil** – stereotiplar va avvalgi tajribalar.
- **Ijtimoiy omil** – mavqe, jins, yosh, maqom farqlari.

Muloqotning **shakllari**:

- **Verbal (og‘zaki)** – so‘zlar orqali muloqot.
- **Noverbal (so‘zsiz)** – imo-ishora, tana harakati, ohang.
- **Paraverbal** – so‘zning ohangi, tezligi, balandligi.

Madaniyatlararo muloqotning **ramziy xususiyatlari** shundaki, har bir madaniyat o‘z ramzlar tizimi orqali ma’no yaratadi. Masalan, lotus guli Osiyoda muqaddaslik ramzi bo‘lsa, G‘arbda u oddiy bezak sifatida qaraladi. Shu sababli tarjimon yoki muloqot ishtirokchisi ramzlarning madaniy ma’nosini anglab, mos kontekstda talqin qilishi kerak.

Madaniyatlararo muloqotning samarasi — bu **tushunish, hurmat va o‘zaro bag‘rikenglikka erishishdir**.

Post-activity – 45 daqiqa

Faoliyat nomi: “Madaniyatlararo vaziyatni tahlil qil”

- Guruhlar 3 ta real vaziyatni oladi:
1. Xalqaro uchrashuvda noto‘g‘ri imo-ishora ishlatish.
 2. Rang ramzi noto‘g‘ri talqin qilinishi.

3. Reklamada madaniyatga zid obraz qo‘llanishi.

- Har bir guruh sabab, oqibat va yechimni tahlil qiladi.
- Guruhlar o‘z xulosalarini taqdim etadi.

Natija: talabalar madaniyatlararo muloqotda ramz va kontekstni to‘g‘ri talqin qilish ko‘nikmasini rivojlantiradilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: “**Ramzlar – madaniyat tili**”.
2. Bir xalq madaniyatidan 3 ta ramzni tanlab, ularning ma’nosini boshqa madaniyat bilan taqqoslang.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli tahlil va taqdimot	20%
Ramziy tahlil va kontekstni to‘g‘ri tushunish	30%
Uyga vazifadagi ijodiy yondashuv	50%

6-MAVZU: Madaniyatlararo nizolar (konfliktlar)

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda madaniyatlararo nizolar mohiyati, sabablari va turlari haqida ilmiy tushuncha hosil qilish.
2. Madaniyat farqlari tufayli yuzaga keladigan nizolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish strategiyalarini o‘rganish.
3. Madaniyatlararo muloqotda bag‘rikenglik, empatiya va mediatsiya tamoyillarini shakllantirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Nizoni anglab yeting”

- Talabalarga 2–3 ta qisqa holat o‘qib eshittiriladi:
 1. O‘zbekistonlik talaba G‘arbda mehmon bo‘lib, uy egasiga sovg‘a beradi, ammo u sovg‘ani darhol ochmaydi.
 2. Xitoylik talaba suhbatda jim qoladi, o‘zbek do‘sti esa buni sovuqlik deb qabul qiladi.
- Savol: “Bu holatda nizo nimadan kelib chiqdi — tilmi, madaniyatmi, yoki tushunmovchilikmi?”

Natija: talabalar madaniyatlararo ziddiyatlarning ko‘pincha madaniy kontekstdan kelib chiqishini tushunadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Madaniyatlararo nizo — bu turli madaniyat vakillari o‘rtasida qadriyatlar, xulq-atvor me‘yorlari yoki aloqa uslublaridagi tafovut sababli yuzaga keladigan tushunmovchilik yoki qarama-qarshilikdir. Bunday nizolar xalqaro diplomatiya, biznes, ta‘lim, yoki kundalik muloqotda tez-tez uchraydi. Amerikalik olimlar

Stella Ting-Toomey va **William Gudykunst** madaniyatlararo nizolarni “identifikatsiya va yuz (face) saqlash” muammosi sifatida talqin qiladilar. Masalan, kollektivistik madaniyatlarda insonlar jamoaviy obro‘ni saqlashga intiladi, individualistik madaniyatlarda esa shaxsiy fikrni himoya qilish muhimdir.

Madaniyatlararo nizolar odatda quyidagi sabablardan kelib chiqadi:

1. **Qadriyatlar to‘qnashuvi** – turli axloqiy, diniy yoki ijtimoiy me‘yorlarning farqi.
2. **Muloqot uslublaridagi tafovut** – bir madaniyatda to‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr bildirish odatiy bo‘lsa, boshqasida bu odobsizlik sanaladi.
3. **Stereotip va xurofotlar** – boshqa madaniyat haqida noto‘g‘ri qarashlar.
4. **Til va kontekst farqlari** – so‘z, imo-ishora yoki ohangning boshqacha talqin qilinishi.

Bunday nizolarni hal qilishda uchta asosiy strategiya qo‘llaniladi:

- **Empatiya** – o‘zini boshqa inson o‘rniga qo‘yib ko‘rish.
- **Madaniy mediatsiya** – vositachi orqali muloqotni muvofiqlashtirish.
- **Dialog** – ochiq, hurmatli va tinch yo‘l bilan tushunishga erishish.

Shunday qilib, madaniyatlararo nizo bu faqat qarama-qarshilik emas, balki o‘zaro o‘rganish va o‘rish imkoniyatidir.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Nizo tahlili va yechim”

- Guruhlar 3 ta real madaniyatlararo nizo holatini tanlaydi (masalan: xalqaro kompaniyada madaniyatlar to‘qnashuvi, talabalar o‘rtasidagi tushunmovchilik, reklama noto‘g‘ri talqini).
- Har bir guruh:
 1. Nizo sababini aniqlaydi.

2. Uning oqibatlarini tahlil qiladi.
 3. Yechim taklif etadi (mediatsiya, dialog, empatiya asosida).
- Guruhlar natijani sinf oldida taqdim etadi.

Natija: talabalar nizolarni madaniy tahlil asosida hal qilish ko‘nikmasini rivojlantiradilar.

Uyga vazifa – 5 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: **“Madaniyatlararo nizolarda empatiyaning roli”**.
2. O‘z hayotingizdan yoki OAVdan bir madaniyatlararo nizo misolini tanlab, sabab va yechimni tahlil qiling.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli tahlil va taqdimot	25%
Nizo sabablari va yechim tahlili	25%
Uyga vazifadagi mustaqillik va tahliliy fikr	50%

7-MAVZU: Madaniyatlararo muloqotda stereotiplar va xurofotlar

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg'ulotning maqsadi

1. Talabalarda stereotip va xurofot tushunchalari, ularning madaniyatlararo muloqotga ta'siri haqida ilmiy tasavvur hosil qilish.
2. Stereotiplarning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish.
3. Madaniyatlararo muloqotda bag'rikenglik, empatiya va ochiqlikni rivojlantirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bu haqiqatan ham shundaymi?”

- Doskaga yoki slaydda turli madaniy stereotiplar yoziladi:
1. “Nemislar juda sovuq.”
 2. “Fransuzlar faqat romantik.”
 3. “O'zbeklar doimo mehmondo'st.”
 4. “Yaponlar haddan tashqari intizomli.”
- Talabalar bu fikrlarning nechog'li to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini muhokama qiladilar.
 - Savol: “Bu fikrlar qayerdan paydo bo'ladi va ular muloqotda qanday oqibat keltirishi mumkin?”

Natija: talabalar stereotiplarning muloqotdagi ta'sirini anglaydilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Madaniyatlararo muloqotda **stereotip** va **xurofotlar (prejudices)** insonlar o'rtasidagi tushunishni murakkablashtiradigan eng muhim psixologik omillardandir. **Stereotip** — bu muayyan guruh yoki millat haqida avvaldan shakllangan, ko'pincha soddalashtirilgan va umumlashtirilgan tasavvurdir.

Masalan, “inglizlar sovuqqon”, “amerikaliklar o‘zini ustun ko‘radi”, “italyanlar his-tuyg‘uga boy” kabi qarashlar real hayotdagi farqlarni to‘liq aks ettirmaydi.

Xurofot (prejudice) esa stereotipdan bir qadam chuqurroq bo‘lib, bu ma’lum guruhga nisbatan **oldindan shakllangan salbiy munosabatni** bildiradi. U muloqotda adolatli baholashga to‘sqinlik qiladi.

Stereotiplarning ikki tomoni mavjud:

- **Ijobiy stereotiplar** – millatning kuchli jihatini ta’kidlaydi (“yaponlar mehnatsevar”, “o‘zbeklar mehmondo‘st”).
- **Salbiy stereotiplar** – muloqotda ishonchsizlik, kamsitish yoki begonalik tuyg‘usini keltirib chiqaradi.

Stereotiplar quyidagi manbalardan shakllanadi:

1. Ommaviy axborot vositalari (filmlar, yangiliklar, reklama).
2. Tarixiy voqealar yoki siyosiy munosabatlar.
3. Shaxsiy tajriba va ijtimoiy muhit.

Madaniyatlararo muloqotda stereotiplar “filtr” sifatida ishlaydi — biz boshqalarni avvalgi tasavvurlar orqali qabul qilamiz. Bu esa tushunmovchilik, begonalashish yoki kamsitish holatlariga olib keladi.

Bunday holatlarning oldini olish uchun quyidagi tamoyillar muhim:

- **Empatiya** – boshqa madaniyat vakilini tushunishga intilish.
- **Refleksiya** – o‘z stereotiplarini tan olish va tahlil qilish.
- **Ochiqlik va hurmat** – turli fikr va qadriyatlarga bag‘rikeng bo‘lish.

Demak, stereotiplarni butunlay yo‘qotish qiyin, ammo ularni boshqarish va ongli ravishda nazorat qilish madaniyatlararo muloqotning asosiy shartidir.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Stereotipni buz!”

- Talabalar kichik guruhlarga bo‘linadi.
- Har bir guruhga bir stereotipli fikr beriladi (masalan, “Ayollar rahbar bo‘la olmaydi”, “G‘arb aholisi faqat moddiy qadriyatlarni qadrlaydi”).
- Guruh ushbu fikrni rad etuvchi **haqiqiy misollar**, faktlar yoki tarixiy shaxslarni keltiradi.
- Natijalar doskaga yoziladi va umumiy xulosa chiqariladi.

Natija: talabalar stereotiplarni tahlil qilish va ularga tanqidiy yondashish ko‘nikmasini egallaydilar.

Uyga vazifa – 5 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: **“Men sinib chiqqan stereotip”** (shaxsiy tajriba asosida).
2. Xorijiy OAV yoki filmda uchragan stereotipni tanlab, uni madaniyatlararo nuqtai nazardan tahlil qiling.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli muhokamada ishtirok	25%
Stereotip tahlilida tahliliy fikr	25%
Uyga vazifada reflektiv yondashuv	50%

8-MAVZU: Verbal, noverbal va paraverbal muloqot

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda muloqotning uch turi — verbal, noverbal va paraverbal shakllari haqida aniq tushuncha hosil qilish.
2. Har bir muloqot turining madaniyatlararo farqlarini amaliy misollar orqali tahlil qilish.
3. Noverbal signallar va paraverbal belgilarni to‘g‘ri talqin qilish ko‘nikmasini shakllantirish.

Warm-up – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Imo-ishora orqali gapiring”

- Talabalar ikki guruhga bo‘linadi.
- Bir guruhdagi talaba **so‘z ishlatmasdan**, imo-ishora bilan ma’lum iborani ifodalaydi (masalan: “Men charchadim”, “Bu sovuq”, “Kut!”).
- Ikkinchi guruh talqin qiladi.
- O‘qituvchi savol beradi: “Imo-ishora har doim ham bir xil tushuniladimi?”

Natija: talabalar noverbal belgilar turli madaniyatlarda har xil talqin qilinishini tushunadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

Inson muloqotining mazmuni faqat so‘zlar orqali emas, balki ohang, imo-ishora, tana holati, ko‘z qarashi va ovoz ohangi orqali ham yetkaziladi. Olimlarning tadqiqotlariga ko‘ra, muloqotdagi ma’no quyidagicha taqsimlanadi: **7% – so‘zlar (verbal), 38% – paraverbal belgilar (intonatsiya, ohang, tezlik), 55% – noverbal signallar (imo-ishora, tana tili).** Verbal muloqot – bu og‘zaki yoki yozma shaklda so‘zlar orqali ma’lumot almashish. Til, grammatika, lug‘at

boyli va nutq madaniyati bu turdagi asosiy vositalardir. Madaniyatga qarab odamlar fikrni to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita ifodalaydilar. Masalan, G'arbda "I disagree" ("Men rozi emasman") ochiq aytiladi, Sharqda esa buni yumshoqroq ifoda bilan ("Balki boshqacha o'ylash mumkin") aytish madaniyatiga xos. **Noverbal muloqot** – bu so'zsiz aloqa vositalari: tana tili, mimika, qo'l harakatlari, ko'z qarash, masofa, kiyinish uslubi va hatto jimlik. Masalan, Arab madaniyatida yaqin masofadan gaplashish tabiiy, ammo Skandinaviya xalqlarida bu noqulaylik tug'diradi. Shuningdek, ko'zga tik qarash G'arbda ishonchlilik belgisi, Sharqda esa hurmatsizlik deb talqin qilinishi mumkin. **Paraverbal muloqot** esa so'z bilan birga keladigan ohang, tezlik, pauza, tovush balandligi kabi **ovoziy belgilarni** bildiradi. "Salom" so'zining ohangiga qarab u samimiy, sovuq yoki kinoyali ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Demak, muloqotning samarasi nafaqat aytilgan so'zga, balki u qanday aytilgani va qanday ifodalar bilan kuzatib borilganiga ham bog'liq. Shu sababli madaniyatlararo muloqotda bu uch shaklni uyg'un qo'llay bilish muhim sanaladi.

Post-activity – 45 daqiqa

Faoliyat nomi: "So'z, ohang va imo"

- Talabalar uch guruhga bo'linadi:
 1. Fikrni **faqat so'z bilan** ifodalaydi.
 2. Fikrni **faqat imo-ishora** bilan yetkazadi.
 3. Fikrni **so'z + ohang** bilan ifodalaydi.
- Qaysi usulda ma'no to'liqroq yetganini tahlil qiladilar.
- Muhokama: "Turli madaniyatlarda ohang va imo qanday farq qiladi?"

Natija: talabalar verbal, noverbal va paraverbal muloqot o'rtasidagi bog'liqlikni amalda his qiladilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. 200 so'zli insho yozing: "So'zsiz so'zlashish san'ati".

2. O‘zbek va xorijiy madaniyatdagi noverbal belgilarni (masofa, qarash, ohang) taqqoslang.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli faoliyatda ishtirok	20%
Muloqot turlarini farqlash va tahlil qilish	30%
Uyga vazifadagi tahliliy yondashuv	50%

9-MAVZU: Shaxs shakllanishida tilning roli

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg'ulotning maqsadi

1. Talabalarda til va shaxs o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik haqida chuqur ilmiy tushuncha hosil qilish.
2. Tiling jamiyatdagi ijtimoiy, psixologik va madaniy funksiyalarini tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirish.
3. Madaniyatlararo muloqotda tilning shaxsni ifodalashdagi o'rnini tushuntirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Til meni kim qiladi?”

- O'qituvchi savol beradi:
1. “Agar siz boshqa tilda ulg'aygan bo'lganingizda, o'zingizni boshqacha his qilarmidingiz?”
 2. “Til sizning fikrlashingizni o'zgartiradimi?”
- Talabalar qisqa javoblarini doskaga yozadilar va muhokama qilishadi.

Natija: talabalar til shaxsni shakllantiruvchi asosiy omil ekanini sezadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Til — bu inson tafakkuri, hissiyotlari va dunyoqarashining ifodasi. U faqat aloqa vositasi emas, balki shaxsning ijtimoiy va madaniy identifikatsiyasini shakllantiruvchi eng muhim omildir. Psixolingvistika va sotsiolingvistika sohalaridagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til orqali inson nafaqat fikrini ifodalaydi, balki **dunyoqarashini quradi**. Amerikalik olimlar **E. Sapir** va **B. Whorf** tomonidan ilgari surilgan “Til nisbiyligi gipotezasi”ga ko'ra, inson atrof-muhitni o'z ona tili strukturasi orqali idrok etadi. Masalan, eskimoslar qorning

o‘nlab turini ataydigan so‘zlarga ega, bu esa ularning tabiatni boshqacha “ko‘rish”iga sabab bo‘ladi.

Til shaxsni uch yo‘nalishda shakllantiradi:

1. **Kognitiv (bilimiy)** – til fikrlash, tahlil qilish va tasniflash imkonini beradi.
2. **Emotsional** – til his-tuyg‘ularni ifoda etish vositasi.
3. **Ijtimoiy** – til shaxsni jamiyat a‘zosi sifatida tanitadi, unga ma‘lum maqom beradi.

Til orqali inson o‘z madaniyatiga, tarixiga, qadriyatlariga bog‘lanadi. Shu sababli har bir tilda o‘z milliy ruh, obraz va dunyoqarash yashiringan. Masalan, o‘zbek tilidagi “ko‘ngil” so‘zi nafaqat “heart” yoki “soul” ma‘nosini, balki butun bir hissiy-madaniy dunyoni anglatadi. Madaniyatlararo muloqotda til shaxsni “madaniy tarjimon”ga aylantiradi. Ko‘p tillilik (bilingvizm) inson tafakkurini kengaytiradi, moslashuvchanlik va tolerantlikni kuchaytiradi. Shunday qilib, til shaxsni nafaqat shakllantiradi, balki uni global muloqot subyekti darajasiga ko‘taradi.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Til va men”

- Talabalar quyidagi savollarga yozma yoki og‘zaki javob beradilar:
1. Qaysi tilda o‘zingizni “haqiqiy siz” sifatida his qilasiz?
 2. Til sizning fikrlashingizga yoki hissiyotlaringizga ta‘sir qiladimi?
 3. Ko‘p tillilik sizni qanday o‘zgartirgan?
- Guruhlar fikrlarini taqqoslaydi va umumiy xulosa chiqaradi.

Natija: talabalar tilning shaxs va madaniyatdagi o‘rnini hayotiy misollar orqali tushunadilar.

Uyga vazifa – 5 daqiqa

1. 200 soʻzli insho yozing: **“Mening tilim – mening shaxsim”**.
2. Ikki tilda bir xil tushunilmaydigan 3 ta soʻzni tanlab, ularning madaniy farqini izohlang.

Baholash mezonlari

Koʻrsatkich	Ulushi
Muhokamada ishtirok va refleksiya	25%
Til-shaxs munosabatini tahlil qilish	25%
Uyga vazifadagi mustaqillik va tahliliy yondashuv	50%

10-MAVZU: Madaniyatlararo muloqot kontekstida o‘zbek madaniyati

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda o‘zbek madaniyatining asosiy qadriyatlari, urf-odatlari va ijtimoiy me‘yorlari haqida keng tushuncha hosil qilish.
2. O‘zbek madaniyatini boshqa millatlar madaniyati bilan qiyoslab tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantirish.
3. Madaniyatlararo muloqotda o‘zbek madaniyatining o‘rni va uning global kontekstdagi ahamiyatini anglash.

Warm-up – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bizning qadriyatlar”

- Talabalar kichik guruhlariga bo‘linadi.
- Har bir guruh “o‘zbek madaniyatini ifodalovchi 5 ta so‘z” yozadi (masalan: mehmondo‘stlik, hurmat, oila, ko‘ngil, halollik).
- So‘ng har bir so‘zning madaniy mazmuni haqida qisqa muhokama o‘tkaziladi.
- Savol: “Bu qadriyatlar xalqaro muloqotda qanday aks etadi?”

Natija: talabalar o‘zbek madaniyatining asosiy belgilarini anglaydilar va ularni muloqot kontekstida ifodalashga tayyorlanadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

O‘zbek madaniyati — bu ming yillik tarix, diniy e‘tiqodlar, urf-odatlar, xalq og‘zaki ijodi va ma‘naviy qadriyatlarning uyg‘un tizimidir. U Markaziy Osiyo sivilizatsiyasining ajralmas qismi bo‘lib, turli xalqlar bilan tarixiy aloqalar natijasida boyib borgan. O‘zbek madaniyatining asosiy tayanchlari — **hurmat, mehmondo‘stlik, bag‘rikenglik, oilaparvarlik va hamjihatlik**. Bu qadriyatlar xalqning kundalik hayotida, muloqotda, tarbiya jarayonida, hatto til va nutq

madaniyatida ham yaqqol aks etadi. Masalan, salomlashish, hol-ahvol so‘rash, mehmonni kutib olish kabi oddiy ijtimoiy jarayonlar chuqur madaniy ma’noga ega. Madaniyatlararo muloqotda o‘zbek jamiyatining “yuqori kontekstli” tabiati seziladi — ya’ni, ma’no ko‘pincha **so‘zlardan emas, balki ohang, tana tili va vaziyatdan** kelib chiqadi. O‘zbeklar uchun muloqotda yumshoqlik, ehtirom, bilvosita ifoda muhimdir. Bu jihatlar G‘arbning “to‘g‘ridan-to‘g‘ri” muloqot madaniyatidan farq qiladi. O‘zbek madaniyatini tushunishda **diniy qadriyatlar** ham muhim o‘rin tutadi. Islom odob-ahloq me’yorlari nutq, kiyinish, muomala va mehmondo‘stlik madaniyatida o‘z aksini topgan. Shu bois o‘zbek madaniyati bag‘rikeng, tinchliksevar va ijtimoiy barqarorlikka yo‘naltirilgan. Global madaniyatlararo muloqotda o‘zbek madaniyati **ko‘prik vazifasini bajaradi** — Sharqning ma’naviy qadriyatlari va G‘arbning pragmatik dunyoqarashini uyg‘unlashtiradi. Bu jihat o‘zbek xalqining xalqaro aloqalardagi muvaffaqiyatini, diplomatlik fazilatlarini va madaniy sezgirligini ta’minlaydi.

Post-activity – 45 daqiqa

Faoliyat nomi: “Kontekstlar to‘qnashuvi”

- Guruhlarga quyidagi vaziyatlar beriladi:
1. G‘arbiy turist o‘zbek uyida mehmon bo‘ladi.
 2. O‘zbek talaba xorijda o‘qish jarayonida “shaxsiy masofa”ni tushunmaydi.
 3. Chet ellik hamkasb sovg‘ani darhol ochadi, o‘zbek esa buni noqulaylik deb biladi.
 - Har bir guruh vaziyatni tahlil qiladi: sabab, madaniy kontekst, va to‘g‘ri yechim.
 - Taqdimotlar o‘tkaziladi.

Natija: talabalar o‘z madaniyatining muloqotdagi o‘ziga xos jihatlarini anglab, boshqa madaniyatlar bilan moslashuvni o‘rganadilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: **“O‘zbek madaniyati – muloqot madaniyati”**.

2. O‘zbek madaniyatini Hofstede yoki Hall nazariyasi asosida qisqacha tahlil qiling (masalan, kontekst darajasi, kollektivizm, quvvat masofasi).

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli tahlilda ishtirok	20%
Madaniyat kontekstini to‘g‘ri talqin qilish	30%
Uyga vazifadagi tahliliy yondashuv	50%

11-MAVZU: Lakuna nazariyasi (The Theory of Lacunae)

Ajratilgan vaqt: 4 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda lakuna (bo‘shliq) tushunchasi va uning madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni haqida ilmiy tasavvur hosil qilish.
2. Lakunalarni til va madaniyat tafovutining natijasi sifatida tahlil qilish ko‘nikmasini shakllantirish.
3. Tarjima va kommunikatsiyada lakunalarni aniqlash, izohlash va ularni to‘g‘ri talqin qilish malakasini rivojlantirish.

Warm-up – 10 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bu so‘zni tarjima qilib bo‘lasizmi?”

- O‘qituvchi quyidagi so‘zlarni taqdim etadi:
 1. *Ko‘ngil* (o‘zbekcha)
 2. *Saudade* (portugalcha – o‘tmishdagi baxtni sog‘inish hissi)
 3. *Han* (koreyscha – ichki iztirob va sabr hissi aralash tuyg‘u)
 4. *Ubuntu* (afrikacha – “men boshqalar tufayli mavjudman”)
- Talabalardan so‘raladi: “Bu so‘zlarni boshqa tilda to‘liq ifodalab bo‘ladimi?”

Natija: talabalar lakunaning mohiyatini, ya‘ni madaniyatga xos bo‘lgan “tarjima qilib bo‘lmaydigan” tushunchalar mavjudligini sezadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 40 daqiqa

Lakuna nazariyasi — bu madaniyatlararo muloqotda **bir tilda mavjud, ammo boshqa tilda to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmagan so‘z yoki tushunchalarni** o‘rganuvchi ilmiy yo‘nalishdir. “Lakuna” so‘zi lotincha *lacuna* (“bo‘shliq”, “bo‘sh joy”) degan ma‘noni bildiradi. Lakunalar til va madaniyat o‘rtasidagi tafovut natijasida yuzaga keladi. Har bir xalq o‘z tarixiy tajribasi,

qadriyatlari va ijtimoiy hayotiga mos tushunchalarni yaratadi. Shu sababli, bir tilda juda muhim bo‘lgan g‘oya boshqa tilda umuman ifodalanmagan bo‘lishi mumkin. Masalan, o‘zbek tilidagi “ko‘ngil”, “or”, “taqdir”, “mehmondo‘stlik” so‘zlariga ingliz tilida to‘liq muqobil topish qiyin. Xuddi shunday, yaponchadagi *amae* (“yaqin kishining mehriga ishonish hissi”) yoki rus tilidagi *toska* (“ma’nosiz, ichki g‘am”) ham lakuna hisoblanadi.

Lakuna ikki turga bo‘linadi:

1. **Til lakunasi** – leksik darajadagi bo‘shliq, ya’ni so‘zning ekvivalenti yo‘qligi.
2. **Madaniy lakuna** – ma’no, rasm-rusum, qadriyat yoki mentalitet farqi tufayli paydo bo‘lgan bo‘shliq.

Tarjima jarayonida lakunalarni to‘ldirish uchun tarjimon **adaptatsiya, izohli tarjima** yoki **kontekstual ekvivalent** usullaridan foydalanadi. Masalan, “ko‘ngil” so‘zi inglizchaga *soul, heart, mood* so‘zlari orqali izohlanadi, ammo asl milliy hissiyot to‘liq saqlanmaydi. Madaniyatlararo muloqotda lakunalarni tushunish muhim, chunki ular xalqning o‘ziga xos tafakkuri, qadriyati va hissiy olamini ochib beradi. Lakuna bu faqat tarjimadagi “bo‘shliq” emas — u madaniyatlar o‘rtasidagi ko‘prikni to‘g‘ri qurish uchun kalitdir.

Post-activity – 25 daqiqa

Faoliyat nomi: “Bo‘shliqni to‘ldir!”

- Guruhlarga turli tillardan 5 ta lakuna so‘zi beriladi (masalan: “ko‘ngil”, “toska”, “amae”, “saudade”, “ubuntu”).
- Har bir guruh ularning ma’nosini tushuntirib, o‘zbek tilida ifodalashga harakat qiladi.
- Eng aniq va madaniy jihatdan mos talqin aniqlanadi.

Natija: talabalar lakunalarni aniqlash va ularni madaniy nuqtai nazardan izohlash ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar.

Uyga vazifa – 5 daqiqa

1. 200 so‘zli insho yozing: **“Lakuna – madaniyatning yashirin belgisi”**.
2. O‘zbek tilidagi 3 ta so‘zni tanlab, ularning boshqa tilda nega to‘liq tarjima qilib bo‘lmasligini izohlang.

Baholash mezonlari

Ko‘rsatkich	Ulushi
Guruhli faoliyatda ishtirok	25%
Lakunani aniqlash va tahlil qilish	25%
Uyga vazifadagi mustaqil fikr va tahlil	50%

12-MAVZU: Madaniyatlararo muloqot kontekstida tarjimonning ishi o‘ziga xosligi

Ajratilgan vaqt: 6 soat

Mashg‘ulotning maqsadi

1. Talabalarda tarjimon faoliyatining madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni va mas’uliyati haqida chuqur tasavvur hosil qilish.
2. Tarjima jarayonida madaniy tafovutlar, kontekst va ramziy ma’nolarning ahamiyatini tushuntirish.
3. Tarjimonning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, ya’ni madaniy vositachilik rolini anglash va uni amaliyotda qo‘llash.

Warm-up – 15 daqiqa

Faoliyat nomi: “Tarjimon kim?”

- Talabalar kichik guruhlariga bo‘linadi.
- Har bir guruh “Tarjimon kim?” degan savolga 3–5 ta asosiy ta’rif yozadi (masalan: “vositachi”, “ijodkor”, “madaniyat elchisi”, “tushuntiruvchi”).
- So‘ngra guruhlar javoblarini o‘qib, umumiy xulosa chiqaradi.

Natija: talabalar tarjimon faqat so‘zlarni emas, balki madaniyatni ham tarjima qiluvchi shaxs ekanini tushunadilar.

Yangi mavzuni tushuntirish – 60 daqiqa

Tarjimonning ishi madaniyatlararo muloqotda **vositachilik san’ati** sifatida qaraladi. U ikki til, ikki madaniyat va ikki dunyoqarash o‘rtasida ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli tarjimon nafaqat lingvistik, balki **madaniy, psixologik va kommunikativ kompetensiyalarga** ega bo‘lishi zarur. Madaniyatlararo muloqot nazariyasi nuqtai nazaridan tarjimon “ikkilamchi ijodkor” hisoblanadi. U so‘zlar ma’nosini emas, balki ularning **kontekstini, ohangini, milliy ruhini** ham

to'g'ri yetkazishi kerak. Masalan, o'zbek tilidagi "ko'ngil" yoki "or" so'zlarini ingliz tiliga tarjima qilishda ularning madaniy-falsafiy mazmunini tushuntirish talab etiladi. E. Nida "dinamik ekvivalentlik" nazariyasida tarjimaning asosiy maqsadi "asl matnning ta'sirini o'quvchida uyg'otish" ekanligini ta'kidlaydi. Shu bois tarjimon so'zma-so'zlikdan ko'ra, **mazmuniy va madaniy moslikni** tanlashi lozim. Madaniyatlararo tarjimada **nonverbal belgilar** ham muhim: imo-ishora, tana tili, mimika, ohang, vaqtni idrok etish, shaxsiy masofa — bularning barchasi tarjimaning to'g'ri qabul qilinishiga ta'sir qiladi.

Tarjimon o'z ishida uchta asosiy tamoyilga amal qiladi:

1. **Madaniy sezgirlik** – har bir xalqning qadriyatini hurmat qilish.
2. **Kontekstni to'g'ri tushunish** – vaziyatga mos ekvivalent tanlash.
3. **Kommunikativ maqsad** – ma'noni, hissiyot va ruhni to'liq yetkazish.

Demak, tarjimon bu tilni biluvchi emas, balki **madaniyatlar o'rtasidagi vositachi** bo'lib, uning mahorati xalqaro muloqot muvaffaqiyatining kalitidir.

Post-activity – 40 daqiqa

Faoliyat nomi: "Madaniyatlararo tarjima amaliyoti"

- Guruhlar 3 ta kichik vaziyat oladi:
 1. Ingliz tilidan "face-saving" iborasini o'zbek tiliga tarjima qiling.
 2. "Ko'ngli sinmasin" iborasini ingliz tilida qanday ifodalash mumkin?
 3. "Time is money" degan iborani o'zbek madaniyatiga moslashtiring.
 - Har bir guruh madaniy tafovutni tahlil qilib, mos tarjima variantini asoslaydi.

Natija: talabalar tarjimada kontekst, ohang va madaniy mazmunni to'g'ri tanlashni o'rganadilar.

Uyga vazifa – 10 daqiqa

1. 250 soʻzli insho yozing: **“Tarjimon – madaniyatlararo vositachi”**.
2. Oʻz tajribangizdan bir madaniy tafovut misolini keltiring va uni qanday tarjima qilgan boʻlardingiz?

Baholash mezonlari

Koʻrsatkich	Ulushi
Guruhli muhokama va ijodiy faoliyat	20%
Madaniyatlararo tafovutni toʻgʻri talqin qilish	30%
Uyga vazifadagi tahliliy yondashuv	50%

GLOSSARY (1–12-mavzular bo'yicha asosiy terminlar)

№	Term (EN)	Tushuncha (UZ)	Misol yoki Kontekst
1	Culture	Jamiyat a'zolari tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlar majmui.	Kiyim, til, urf-odat, qadriyat.
2	Anthropology	Insoniyat, uning madaniyati va ijtimoiy hayotini o'rganuvchi fan.	E. Tylor, B. Malinovskiy ishlari.
3	Intercultural communication	Turli madaniyat vakillari o'rtasida o'zaro tushunish jarayoni.	O'zbek va yapon talabalari suhbatida yuzaga kelgan tafovut.
4	Culture shock	Yangi madaniyat bilan to'satdan to'qnashganda inson boshidan kechiradigan hissiy stress holati.	Talaba chet elda madaniy odatlarga moslasha olmaydi.
5	Acculturation	Boshqa madaniyat bilan uzoq aloqa natijasida moslashuv jarayoni.	Migrantlarning yangi jamiyatga moslashuvi.
6	High-context culture	Ma'no ko'proq kontekst, imo-ishora va ohang orqali ifodalanadigan madaniyat.	O'zbekiston, Yaponiya.
7	Low-context culture	Ma'lumot aniq so'zlar orqali ifodalanadigan madaniyat.	AQSh, Germaniya.
8	Power distance	Jamiyatda hokimiyat teng yoki noteng taqsimlanishiga nisbatan munosabat.	Hofstede nazariyasidagi asosiy o'lchov.
9	Individualism	Shaxs manfaatlari jamiyat manfaatidan ustun bo'lgan madaniyat turi.	AQSh, Buyuk Britaniya.
10	Collectivism	Jamoa manfaatini shaxs manfaatidan ustun qo'yish.	O'zbekiston, Xitoy, Koreya.
11	Communication theory	Muloqot jarayonining shakllari, turlari va vositalarini o'rganuvchi nazariya.	Shannon & Weaver modeli.
12	Symbolic interactionism	Jamiyatdagi muloqot belgilar va ramzlar orqali amalga oshadi degan nazariya.	Salomlashish, bayroq, ranglar.
13	Determinants of communication	Muloqotga ta'sir etuvchi omillar: til, madaniyat, kontekst, rollar.	Ijtimoiy maqom va jinsiy rol.

№	Term (EN)	Tushuncha (UZ)	Misol yoki Kontekst
14	Intercultural competence	Boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish qobiliyati.	Tarjimon yoki diplomat uchun zarur ko‘nikma.
15	Cultural barrier	Madaniy tafovutlar tufayli yuzaga keladigan tushunmovchilik.	Qo‘l siqish yoki nigohni to‘g‘ridan qarash odati.
16	Intercultural conflict	Madaniyatlararo qadriyatlar yoki xulq-atvor to‘qnashuvi.	Ish joyida turli millat vakillarining kelishmovchiligi. “Yaponlar juda intizomli”, “Amerikaliklar shovqinchi”.
17	Stereotype	Muayyan guruh haqida soddalashtirilgan, umumiy fikr yoki tasavvur.	“Amerikaliklar shovqinchi”.
18	Prejudice	Shaxs yoki guruhga nisbatan asossiz salbiy munosabat.	Milliy, diniy yoki jinsiy kamsitish.
19	Verbal communication	So‘z orqali amalga oshiriladigan muloqot.	Nutq, dialog, intervyu.
20	Nonverbal communication	So‘zsiz ifoda shakllari: imo-ishora, mimika, tana tili.	Bosh silkish, kulish, qarash.
21	Paraverbal communication	So‘z aytilishidagi ohang, urg‘u, temp orqali ifoda.	“Ha” so‘zining ohangga qarab ma’nosi o‘zgaradi.
22	Cultural identity	Shaxsning ma’lum madaniyatga mansublik hissi.	“Men o‘zbekman” degan identifikatsiya.
23	Uzbek culture	O‘zbek xalqining tarixiy, diniy, ma’naviy va ijtimoiy qadriyatlar tizimi.	Mehmondo‘stlik, or-nomus, oila qadri.
24	Lacuna (cultural gap)	Bir tilda bor, lekin boshqa tilda ekvivalenti yo‘q so‘z yoki tushuncha.	“Ko‘ngil”, “Saudade”, “Han”.
25	Adaptation (in translation)	Madaniy tafovutni yumshatish maqsadida kontekstga moslashtirish.	“Thanksgiving” → “Minnatdorchilik kuni bayrami”.
26	Explanatory translation	So‘zning madaniy ma’nosini izoh bilan tarjima qilish.	“Samovar” → “Metall choy damlagich”.
27	Transliteration	So‘zning talaffuz yoki yozuvini saqlagan holda boshqa tilda berish.	“Kimono”, “Sushi”, “Qur’on”.
28	Calque (loan translation)	So‘zma-so‘z tarjima orqali yangi ibora yaratish.	“Brain drain” → “Miya oqimi”.
29	Functional equivalence	Tarjimaning maqsadi – mazmuniy ta’sirni asl matnga	Nida nazariyasiga ko‘ra asosiy tamoyil.

№	Term (EN)	Tushuncha (UZ) mos yetkazish.	Misol yoki Kontekst
30	Dynamic equivalence	Tarjima o‘quvchiga asl matn bilan bir xil hissiy ta‘sir ko‘rsatishi kerak.	Diniy yoki badiiy tarjimalarda qo‘llaniladi.
31	Cultural mediator	Tarjimon yoki diplomatning madaniyatlarda vositachilik roli.	Tarjimon ikki madaniyat o‘rtasida ko‘prik bo‘ladi.
32	Ethnocentrism	O‘z madaniyatini boshqalarnikidan ustun qo‘yish.	“Faqat bizning urfimiz to‘g‘ri” degan fikr.
33	Empathy (Cultural empathy)	Boshqa madaniyatni tushunish va his etish qobiliyati.	Madaniyatlarda muloqotda muhim fazilat.
34	Cultural relativism	Har bir madaniyat o‘z kontekstida qadrlanadi degan tamoyil.	“To‘g‘ri” yoki “noto‘g‘ri” me‘yori madaniyatga bog‘liq.
35	Semiotics	Belgilar va ramzlar tizimini o‘rganuvchi fan.	Bayroq, ranglar, kiyimdagi belgilar.
36	Cultural code	Har bir madaniyatda ma‘lum belgilar va ramzlar orqali ifoda etiladigan ma‘no tizimi.	Qizil rang – baxt (Xitoyda), xavf (G‘arbda).
37	Face-saving	Shaxs obro‘cini saqlash madaniyati.	Sharqiy madaniyatlarda yuqori ahamiyatga ega.
38	Intercultural pragmatics	Turli madaniyat vakillari nutqidagi ma‘no, niyat va ohang farqlarini o‘rganish.	“Indirectness” (bilvosita ifoda) o‘zbeklarda keng tarqalgan.
39	Linguistic relativity	Til inson tafakkurini shakllantiradi degan g‘oya (Sapir–Whorf gipotezasi).	“Snow” uchun inuitlarda 10 dan ortiq so‘z mavjud.
40	Translation strategy	Tarjima jarayonida ma‘noni yetkazish usuli (adaptatsiya, izoh, kalkalash).	KFC shiorining o‘zbekchaga mos tarjimasi.